

УДК 78.37.03

UKRAINIAN FOLKLORE IN THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S
MUSICAL SKILLS

УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР У РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ

Naumenko S./ Науменко С. І.

teacher /викладач

*Municipal Institution " Uman Taras Shevchenko Professional College
of Education and Humanities of Cherkasy Regional Council", Nebesna Sotnia, 33, 20300**КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
ім.Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради», вул.Небесної сотні, 33, 20300*

Анотація. Обґрунтовано думки про те, що розвиток музичних здібностей дитини впливає на формування емоційної та інтелектуальної сфер, естетичних смаків, духовного світу, становлення інтересів та ранній розумовий розвиток дитини. Доведено, що український дитячий музичний фольклор розвиває творчий підхід та виховує творчу фантазію малюків. А музична обдарованість формує висококультурну, духовно багату людину з високим інтелектом і творчими можливостями.

Ключові слова: обдарованість, музичні здібності, музичний розвиток, культура особистості, музичне мистецтво, народна творчість.

Вступ.

Музичне мистецтво, доповнюючи гуманітарні і природничі науки та проектуючи весь світ у дитину, здатне надати їй цілісність сприйняття світу, формувати етичні та естетичні засади музики. Розвиток дитини передбачає стійку гармонію його емоційної і раціональної сфер. До емоційної сфери належать почуття, емоції, мрії, уява, які мають сигнальну та регуляторні функції. До цієї сфери належать естетичні та морально-етичні почуття, які сформовані засобами музичного мистецтва. Виховувати у дітей і підлітків естетичні та моральні почуття є важливим завданням, оскільки вони є дієвою силою, яка стимулює духовний і творчий потенціал кожної дитини, розвиток її психічних процесів, інтелекту та поведінки.

Основний текст.

Музичне мистецтво є аспектом культури і його потрібно розглядати у соціальному і культурному аспектах. Адже в процесі музичного виховання вчитель має формувати особистість кожної дитини. Тобто, розвивати в неї не лише музичне сприйняття, відчуття прекрасного, а й критичне ставлення до того комплексу моральних цінностей, які визначають саме існування людини в суспільстві.

Аналіз літератури свідчить про існування двох основних поглядів на природу музичності: музичність як вроджена здібність, що не підлягає формуванню, і музичність як властивість, що формується на основі вроджених задатків.

Оскільки, за своєю природою обдарованість – це складна психологічна якість дитини, думки учених щодо визначення даного поняття суттєво різняться. Н.Бехтерева вважає, що обдарованість – це те, що реалізується без навчання, і важливо виявити цю здатність в ранньому дитинстві [1]. Це

сприятиме вчасному створенню сприятливих умов для розвитку обдарованих дітей. Б.Теплов, вважає, що обдарованою є дитина, яка відрізняється яскравими, очевидними, інколи визначними досягненнями або має внутрішні задатки досягнень у певному виді діяльності [5]. Більшість сучасних психологів (Ю.Гільбух та ін.) визнає, що рівень, якісна своєрідність і характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії природних здібностей, що визначаються спадковістю, соціокультурним середовищем, опосередкованою діяльністю дитини (ігровою, навчальною, трудовою) [5]. Також мають місце активність дитини, психологічні механізми саморозвитку особистості, що є основою для формування й реалізації індивідуального таланту.

Музичну обдарованість науковці Б. Теплов та А. Готсдінер, характеризують, як вищий та ідеалізований прояв музичних здібностей [5]. Блискучий музичний слух, феноменальна пам'ять, пластичний і скоординований руховий апарат, здатність до навчання і працездатність є показником музичної обдарованості [2]. Психологи зазначають, що знання тільки тоді є знаннями, коли вони духовно-емоційно пережиті.

З наукової точки зору – глибинна традиційна і сучасна творчість усної діяльності, фольклор сприяють розвитку музичних здібностей дітей.

А за змістом – саме життя, його інтереси, зв'язок з історією народу, формує його національну свідомість, соціальні почуття, з психологією його творчістю (І.Франко).

У наших пращурів було цілісне уявлення про оточуючий світ і себе в ньому. Художня творчість гармонізувала життя людини і становила значну частину практично-утилітарної діяльності (праця, звичаї тощо). Творення суспільних відносин вимагало знаходження таких форм і заходів, механізмів, за допомогою яких можна було б регулювати поведінку кожного члена громади.

Саме через почуття та свідомість сформувалась своєрідна система, яку прийнято називати первісним мистецтвом. Воно, виконувало виховні функції. Провідну роль у творчо-емоційному вихованні людини виконувала народна пісня, а пізніше, з розвитком суспільства, музичне мистецтво.

«Ой палка ти була моя пісне!
Як тебе почала я співати,
В мене очі горіли мов жар,
І займався у грудях пожеар.
Хтіла я тебе в серці сховати,
Та було моє серце тісне,
Ой палка ти була, моя пісне!»
Леся Українка

Народні пісні, музичне мистецтво є невід'ємною складовою практично-пізнавальної діяльності людини, яке відображалось у пісні. Тому пісенна народна творчість охоплює усі сфери життя людини – від народження до смерті. Це пісні: трудові, зимового календаря, веснянки, весільні, купальські, жнивварські, родинні, в той же час – думи, історичні, козацькі, стрілецькі, чумацькі, жартівливі, сатиричні та багато інших.

Пісня – це єдине ціле звука і мелодії. Ритм – це серце музики, мелодія – її душа. При зупинці серця – душа відлітає. Слова в пісні – це вербальне підтвердження певного почуття чи настрою. Таке органічне поєднання духовно-творчо-емоційного і раціонального впливає на людину. Так, під впливом народної пісні, в якій дитина одночасно і суб'єкт і об'єкт, формується система духовно-творчого багатства.

Окремо зупинимось на значенні дитячого фольклору – як особливої частини фольклору, тому що він відіграє найбільш важливу роль у вихованні та психічному розвитку особистості. Велика роль належить колисковим пісням, в яких значну роль відіграє розуміння дитиною емоційної (музичної) інтонації. «Немовля», – пише дослідник емоцій В.Морозов, – чудово розуміє емоційну інтонацію дорослих навіть в той період, коли воно ще не навчилося розрізняти логічний зміст слів. Маленьке дитя усміхається у відповідь на ласкаві слова і заплакати у відповідь на суворі. І справа тут не у змісті слів, а у звучанні: спробуйте говорити дитині найгрізніші слова добрим, ласкавим голосом, і вона буде усміхатися» [3]. Отже, діти у ранньому віці, ще не знаючи мови, володіють мовою емоцій, на цій мові спілкуються з дорослими і добре розуміють одне одного.

Завдяки дитячому фольклору (ігри, пісеньки тощо) діти отримують можливість задовольнити себе у спілкуванні, знайомитись із звичаями, поведінкою, працею, вигадувати ігри – пізнавати життя, себе, оточуючий світ. Музичну основу дитячого фольклору складає ритм і спів на двох-трьох звуках.

Окремо можна охарактеризувати веснянки. Істотна риса веснянок – їх зв'язок з рухом, з танцем. Велике місце рухи займають і в інших календарно-обрядових дійствах – у русальських, купальських, петрівчаних іграх та хороводах. Однак такого розвитку танців, як у веснянках, не зустрічається ніде. Це можна пояснити: починається рух у природі, що оживає і це переходить у танок у людей. Виконавці намагаються власними діями сприяти бурхливому розквіту природи:

Благослови, мати, весну закликати,
Весну закликати, зиму проводити.

Культ природи відображено в назвах танків та їх сюжетах: «Мак», «Льон», «Груша», «Журавель», «Зайчик» тощо.

У жартівливих, сатиричних піснях основне гумористичне навантаження несе текст, а засоби музичної виразності (ритм, штрихи, ладові контрасти та ін.) посилюють задумки тексту («Ой чи чуєш ти, дубе?»), («Журилася попада своєю бідую»), («На небесній горі»).

Є почуття, переживання, які відбуваються в колективі. До таких можна віднести козацькі, стрілецькі пісні, а також історичні пісні, думи, балади. Це пісні, дії яких відбуваються у суспільстві, тому вони мають великий вплив на почуття людей, на формування у них любові та інтересу до свого минулого, до свого історичного та сучасного «Я», до своєї країни:

Осідлаю кониченька, коня молодого,
Нехай несе в чисте поле мене, молодого,
В чистім полі тирса шумить, катран зеленіє,

В чистім полі своя воля, аж серце німіє.

Розглянемо яким чином народна пісня і музичні здібності впливають на музичний розвиток і становлення особистості. Емоційно-рухове вираження музики дає змогу розв'язати різноманітні завдання музичного виховання та навчання. Усі діти прагнуть виразити себе у творчості. Адже діти здатні передавати свої музичні враження, переживання, розвивати пластичність і виразність моторної сфери, художньо-образне мислення. Окрім того, дитина хоче самостійно вивчити пісню, попрацювати над її звучанням, все це підвищує її творчий потенціал, уяву, підсилює емоційність, переживання художнього образу, активізує усі психічні процеси. І в той же час, рухи, які діти здійснюють під час танцю, диригування, змістовні і підпорядковані характеру музики. Отже, їхні творчі імпульси втілюються в організованій формі і, як наслідок – у дітей виникає відчуття гармонійної цілісності, єдності жесту і музики (єдність психомоторного емоційного переживання художнього образу). Образність, емоційність народної пісні, жанровість (пісня, марш, танець), чіткий метроритм, динамічні протиставлення тощо є творчим матеріалом для креативного розвитку потенціалу дитини.

Можливість дітей до самовираження можна розвивати вже з трирічного віку. Як уже було зазначено, музичні здібності мають психомоторну-емоційну природу. Підкоркові структури мозку, що визначають особливості моторики та емоцій, дозрівають раніше порівняно з корою мозку, що дає змогу зрозуміти, чому саме музична обдарованість, окремі музичні здібності проявляються разом із народженням дитини (реакція на звуки, зокрема, на колискову, моторна та емоційна реакції на музику тощо).

На сучасному етапі розвитку науки вивчено проблему функціональної спеціалізації півкуль головного мозку в пізнавальній діяльності дитини. Загально визнано, що аналітична, знакова, опосередкована стратегія пізнання, характерна для роботи лівої півкулі, а синтетична, образно опосередкована – для правої. Природно, що функціональні властивості півкуль, а точніше, рівень їх індивідуального прояву та особливості співвідношення між ними є внутрішніми умовами своєрідності розумової обдарованості, а також спеціальних її видів (просторових, звукових, образних тощо). Але мозок працює як єдине ціле і водночас із спеціалізацією півкуль відбувається їх інтеграція, або білатеральна взаємодія, що може здійснюватися по-різному: краще чи гірше.

Тому й виникла гіпотеза про ефективну білатеральну взаємодію як біологічну основу обдарованості. У цій гіпотезі особливе значення відведено ролі субдомінантної правої півкулі (В. Ротенберг, С. Бондаренко та інші). При дослідження обдарованих дітей виявилось, що в них трохи менше виражено домінування лівої півкулі. Крім того, шкільна успішність вища у дітей із помірною перевагою правої півкулі.

Функція правокульових компонентів мислення – миттєве охоплення великої кількості суперечних із погляду логіки зв'язків, формування за рахунок цього цілісного та багатозначного контексту. Тому роль правокульової стратегії пізнання, що проявляється в здібності охоплювати безліч зв'язків у

багатозначному контексті, робить її найважливішим учасником творчого процесу.

Музична обдарованість є вродженою психомоторно-емоційною та безумовно-рефлекторною особливістю людини. За складністю виділяють три групи безумовних рефлексів: прості, складні і надскладні. Надскладні безумовні рефлекси найменш вивчені, але їм приділяється особлива роль в еволюційному вдосконаленні потребово-мотиваційної сфери людини. До них належать, наприклад, так звані рефлекси саморозвитку. На думку деяких дослідників, рефлекси саморозвитку відрізняються від інших однією особливістю: вони діють самостійно, тобто не впливають з інших потреб організму й не дорівнюють до інших мотивів. Тому можна пояснити, чому музичний талант і здібності проявляються так рано, досягають визначного рівня у три-чотири роки (К. Сен-Санс, В. Моцарт та інші). Відбувається інтенсивний саморозвиток, для якого звукова (як перекодування емоцій, настроїв та почуттів і виразних рухів) інформація є самодостатньою для самовизначення дитини, її адаптації в житті та суспільних відносинах. Тому за якістю та рівнем розвитку музичних здібностей дитини у дошкільному віці можна зробити висновок про рівень та якість психічного розвитку дитини (її сприйняття, уваги, уяви тощо). У зв'язку з тим, що здібності є якісними властивостями функціональних систем, вони реалізують пізнавальні та психомоторні процеси, органічно об'єднані в цілісну систему мозку та тісно пов'язані одне з одним.

Г. Россолімо вважав, що музичні здібності за своєю природою опираються на взаємодію мозкових центрів слуху з так званими проєктивними руховими актами, що є найбільш могутнім способом вияву почуттів та інших душевних станів людини [4]. Це твердження збігається з уже сказаним: провідне значення музичної психомоторики в природі музичних здібностей і обдарованості. Вона є виразником емоційної реакції (переживання) на звукову інформацію.

Музична психомоторно-емоційна властивість організму сприймати звукову інформацію – це рефлекторна недовільна реакція-рух, точно визначена в просторі й часі; тобто те, що чую або задумую, сам виконую на будь-якому незнайомому музичному інструменті чи голосом, чи просто будь-якими паличками без попереднього навчання. Все, що проявляється без навчання, то і є обдарованість, – зазначає Н. Бехтерева.

У зв'язку з тим, що музична обдарованість, окремі музичні здібності проявляються дуже рано і є продуктом емоційної та психомоторної зрілості немовляти, природно, що вони мають безпосередній вплив на загальний психічний розвиток дитини, розвиток окремих психічних функцій та формування особистості.

Якщо опиратися на результати останніх досліджень у галузі творчих здібностей, то сприйняття інформації на слух більше сприяє розвитку творчої уяви, ніж інші види передачі інформації (як заведено у нас в музичному вихованні: уяви собі – яка красива квітка, собачка, – те, що позбавлено звукової уяви, інформації та інше). До того ж, музичне мистецтво, що позбавлене образів, розвиває індивідуальність сприйняття, уяви, мислення.

Висновки.

Отже, можна стверджувати, що музична обдарованість, як і інші види художньої обдарованості, є тим фундаментом, на якому можна звести чудову будівлю – висококультурну, духовно багату людину з високим інтелектом і творчими можливостями. Аналіз наукових праць з проблеми розвитку музичних здібностей дітей та виявив особливості вищевказаного процесу засобами українського фольклору.

Література:

1. Гільбух Ю. З. *Розумово-обдарована дитина: психологія, діагностика, педагогіка*. К.: Інститут психології. 1998.
2. Морозов В.П. Язык эмоций и эмоциональный слух. Избранные труды 1964–2016. М.: Издательство «Институт психологии РАН». 2017. ISBN 978-5-9270-0346-4.
3. Науменко С. І. *Основи вікової музичної психології*. К.: Логос. 1995.
4. Россолимо Г.И. К физиологии музыкального таланта. Вопросы философии и психологии. М., 1893.
5. Теплов Б.М. *Психологія музикальних здібностей*. К: Педагогіка, Т.1. 2005.

Literature:

1. Gilbukh Y. Z. *Mentally gifted child: psychology, diagnostics, pedagogy*. K.: Institute of Psychology. 1998.
2. Morozov V.P. *The language of emotions and emotional hearing. Selected works 1964–2016*. M.: Publishing House "Institute of Psychology of the Russian Academy of Sciences". 2017. ISBN 978-5-9270-0346-4.
3. Naumenko S. I. *Fundamentals of age-related musical psychology*. K.: Logos. 1995.
4. Rossolimo G.I. *To the physiology of musical talent. Questions of philosophy and psychology*. Moscow, 1893.
5. Teplov B.M. *Psychology of musical abilities*. K: Pedagogy, Volume 1. 2005.

Annotation. *One of the trends in the development of modern art education is the national orientation, characterized by ensuring the process of educating people in the unity of intellectual, moral and civic; gaining of historical and social experience by the younger generation; acquaintance with material, spiritual and cultural values of our state. It is proved that Ukrainian children's musical folklore has an amazing ability to develop a creative approach and cultivate the children's creative imagination. And musical talent, as well as other types of artistic talent, is the foundation on which you can build a wonderful building - a highly cultured, spiritually rich person with high intelligence and creativity.*

Key words: *talent, musical abilities, musical development, culture of a personality, musical art, folk art.*